

YABANCILARIN TÜRKİYE'DE TAŞINMAZ MAL ALIM-SATIMI VE DÖVİZ TRANSFERİ

Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL*

1 — 1. Yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal alımları öteden beri bazı kısıtlayıcı kurallara tabi tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde çıkarılmış olan kanunlar bu hakkı belirli bölgelerde yasaklamış ve bazı maddi şartların gerçekleşmesine bağlı kılmıştır. Yabancı gerçek kişilerin taşınmaz mal satın alamayacağı bölgelerin en çarpıcı örneği köylerdir. (Köy Kanunu m. 87)¹. Taşınmaz mal alımı için ana şart, yabancıların bağlı olduğu devletle Türkiye arasında "karşılıklı muamele"nin gerçekleşmesidir. Karşılıklı muamele ile ifade edilen Türkiye'de taşınmaz mal edinmek isteyen kişinin bağlı olduğu devlet topraklarında Türk vatandaşlarının fiilen veya kanunen bu hakka sahip olabilmesidir². Hatta karşılıklılık, yabancıların bu haktan Türk vatandaşının o ülkede sahip olduğu ölçüde ve şartlar içinde yararlanmasını ifade etmektedir³. Yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal satın alabilmesi için aranan diğer bir şart da taşınmazın satış bedelinin karşılığı olan dövizin getirilerek Merkez Bankasına satılmasıdır⁴. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 30 sayılı kararın 16 inci maddesine göre dışarda yerleşik kişilerin Türkiye'de taşınmaz ve ona bağlı aynı hakları satın almaları için, tapu harcına mesnet teşkil edecek değer ve diğer zorunlu giderleri karşılayacak miktarda döviz getirmeleri bunu bir bankaya satmaları gerekir.

2. Hal böyle iken 21.6.1984 de Tapu Kanununun 35 inci maddesi ile Köy Kanununun 87 inci maddesine birer fıkra eklenmesi hakkında bir kanun⁵ kabul edilmiştir. Kanun 1 inci maddesinde Tapu Kanunu-

nun 35 inci maddesine bir fıkra ekleyerek "hangi ülkelere karşılıklı muamele şartının uygulanmayacağına..... ve uygulamaya ait esasları tespiti Bakanlar Kurulu yetkilidir" hükmünü getirmiştir. Kanun, yabancıların köylerde taşınmaz mal edinmelerini yasaklayan 87 inci maddesine de bir fıkra eklenmesini kabul etmiştir. Hükme göre, "hangi bölge ve illerde hangi ülkeler için bu kısıtlamaların uygulanmayacağını ve uygulamaya ait esasları tespiti Bakanlar Kurulu yetkilidir.

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Öğretim Üyesi.

- 1) Yabancıların taşınmaz mal satın alamayacağı bölgeler hakkında Bkz. ÇELİKEL Yabancılar Hukuku Dersleri 2. bası İst. 1983, 210 vd.
- 2) Tapu Kanunu m. 35 de yer alan "mütekabiliyet"ten ne anlaşılması gerektiği hakkında 20.4.1940 tarihli Bakanlar Kurulu kararı için Bkz. ÇELİKEL, 224.
- 3) Tapu Kanunu ve Köy Kanunu ile getirilmiş olan şartlara, daha sonra Petrol Kanunu ile petrol arama ve işletme hakkına sahip ortaklıklar ve Turizmi Teşvik Kanunu ile bu kanundan yararlanmak hakkına sahip kuruluşlar için istisna getirilmiş, Tapu Kanunu ve Köy Kanununda yer alan ve yukarıda açıkladığımız kısıtlayıcı hükümlerin uygulanmayacağı kabul edilmiştir.
- 4) Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 30 sayılı karar. No: 84/8224, RG: 7.7.1984 - 18451.
- 5) 22.11.1984 Tarihli ve 2644 Sayılı Tapu Kanununun 35 inci Maddesi ile 18.3.1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Kanununun 87 nci Maddesine Birer Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun, 21.6.1984 - 3029, RG: 28.6.1984 - 18445.

Yukarıdaki hükümlere göre yabancıların taşınmaz mal edinmeleri ile ilgili kısıtlamaların yer aldığı Tapu Kanununun 35 inci maddesindeki "karşılıklı muamele" esası ile Köy Kanuna göre yabancıların köylerde taşınmaz edinmesi hakkındaki yasağın, 21.6.1984 tarih ve 3029 sayılı kanun ile,

a) Bakanlar Kurulunun takdir edeceği belirli ülkeler ve belirli bölgeler için kaldırılması kabul edilmiştir.

b) Konuyu düzenleyen genel kurallarımıza belirli ülkeler için getirilmiş olan bu istisnalar, tarımsal üretim maksadıyla satın alınacak taşınmaz mallar için geçerli değildir.

c) 3029 sayılı kanun, yukarıdaki istisnadan yararlanılarak satın alınacak taşınmaz mallarda, satış bedelinin % 25 ini geçmeyecek şekilde toplu konut fonu yatırılması hükmünü getirmiştir. Bu miktar da Bakanlar Kurulunca belirlenecektir.

3. 3029 sayılı Kanun'la belirli ülke vatandaşlarına taşınmaz mal satımı konusunda getirilmiş olan kolaylığın uygulanması ile ilgili olarak 21.8.1984 de bir Bakanlar Kurulu kararı kabul edilmiştir. "Yabancı Hakiki Şahısların Mütekabiliyet Aranmaksızın Türkiye'de Gayrimenkul Edinmeleri Hakkında Esaslar" adını taşıyan bir kararname Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Oman Sultanlığı, Bahreyn ve Katar tabaları için aşağıdaki esasları kabul etmiştir.

a) Adı geçen devlet tabalarının Türkiye'de taşınmaz alımlarında "karşılıklı muamele" esası aranmaz⁶.

b) Satın alınacak taşınmaz malların belediye hududları içinde olması gerekir. Bu durumda yabancılar belediye teşkilatı olmayan köylerde taşınmaz edinemeyecektir. Köy Kanununa göre belediye teşkilatı olmayan yerleşim bölgeleri köy sayılır. Nüfusu 2000 den az olsa dahi belediye teşkilatı olan yerleşim bölgeleri köy sayılmaz (Köy Kanunu m. 1). Bu durumda adı geçen Orta-Doğu ülkelerinin tabaları hakkında köylerde taşınmaz edinebilme açısından bir istisna getirilmemiştir.

c) Alıcı satış bedelinin % 5 i oranında miktarı toplu konut fonuna yatırmalıdır⁷.

4. Kararname getirdiği kolaylıklarla satılacak taşınmaz malların alıcısı olan altı Orta Doğu ülkesi tabası gerçek kişilerin satın aldıkları taşınmaz malları satmaları halinde şartları da düzenlemiştir. Buna göre ;

a) Bu taşınmaz mallar ancak Türk vatandaşlarına ve genel hükümlere göre taşınmaz edinme hakkına sahip olan yabancı ülkelerin hakiki şahıslarına satılabilir. Diğer bir ifade ile istisnai hükümden yararlanılarak satın alınan taşınmaz mallar, tekrar genel kurallardan istisna edilen altı ülkenin vatandaşlarına aynı istisnalar dahilinde satılmayacaktır (m. 4). Karşılıklı muamele şartından istisna edilerek taşınmaz edinmiş olan yabancılar, bu malları ancak Türk vatandaşlarına ve genel kurallara göre taşınmaz edinme hakkına sahip olan yabancı ülke vatandaşlarına satmaları halinde, satış bedelleri bankalarca transfer edilebilecektir (m. 5).

b) Bu satışlarda satış bedelinin % 15 i oranında miktarın toplu konut fonuna yatırılması gerekir.

II - Yabancıların genel hükümlere göre Türkiye'de sahip oldukları taşınmaz malları satmaları halinde bedelin Türkiye dışına transfer edilip edilemeyeceği 7.7.1984 tarihli Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 30 sayılı kararnamenin kabulü ile yeni bir boyut kazanmıştır. Kararnameye göre ;

1. Dışarda yerleşik kişilerin döviz getirerek satın aldıkları taşınmaz mallar ile bunlara bağlı aynî hakları satmaları halinde, satış bedelleri getirilen döviz tutarını aşmamak kaydıyla bankalarca transfer edilir. Bu taşın-

6) Kararname bu istisnai durumu yalnız satınalma açısından getirmiş, satın alınan bu taşınmazların istisnadan yararlanan devlet tabalarına miras yolu ile intikali halinde Tapu Kanunu m. 35 de aranan "karşılıklı muamele" şartını ortadan kaldırmamıştır.

7) Kararname : % 5 oranındaki toplu konut fonunu yalnız kararnamede belirtilen altı Orta-Doğu ülkesi tabası değil, genel hükümlere göre taşınmaz mal satın alma hakkına sahip bütün yabancıların satın alacağı taşınmaz mallar için aramıştır. (m. 3).

8) 17 Sayılı karara ilişkin tebliği m. 51, RG: 12.9.1963 - 11503.

mazların gelirlerinin de makul bir ölçü içinde olmak kaydıyla transferi mümkündür (m. 16/2). 30 sayılı Kararname bu konuda eski düzenlemeyi⁸ değiştirmiştir. Eski hükme göre dışarda yerleşik kişilerin sahip oldukları taşınmazların gelir ve satış bedellerinin bloke edilmesi gerekiyordu.

2. Dışarda yerleşik kişilerin döviz bozdurmadan sahip oldukları taşınmaz mallar ile bunlara bağlı aynî hakların satışı ile ivazsız devir, hibe ve trampa hali ayrı ayrı düzenlenmiştir.

a) Dışarıda yerleşik kişilerin döviz bozdurmaksızın sahip oldukları taşınmaz mallar ve bunlara ilişkin aynî hakların, Türkiye'de yerleşik kişilere satışında emlak vergi dairelerinde belirlenen bedelin Merkez Bankasına bloke edilmesi gerekir (m. 16/3, a). Bu satışta yurt dışından döviz getirilmesi gerekmez. Bu taşınmazların Türkiye'de yerleşik olmayan kişilere satımında, satış bedelinin döviz olarak getirilmesi ve bir bankaya satılması gerekir. Satış bedelinin bu durumda bloke edilip edilmeyeceği kararnamede açık değildir. Kararname m. 16/3, a satışın Türkiye'de yerleşik kişilere yapılması halinde bedelin bloke edileceğini düzenlemiştir. Satışın Türkiye'de yerleşik olmayan kişilere yapılması halinde, acaba bedelin transferi mümkün olabilecek midir? Kararnamenin amacının, dışarda yerleşik kişilerin döviz getirerek sahip oldukları taşınmazların satımı halinde, getirilmiş olan dövizin transferinin sağlanması, buna karşılık bu kişilerin döviz getirmeden miras yolu ile sahiplendikleri taşınmazların satışında ise döviz getirilmiş olmadığı için bedelin bloke edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu malların dışarda yerleşik kişiye satışında da bedelin blo-

ke edilmesi düşünülebilir. Çünkü bu kişi söz konusu taşınmaza miras yolu ile yani döviz getirilmeden sahip olmuştur. Ancak yeni malik malını tekrar dışarda yerleşik bir kişiye sattığı takdirde beedli m. 16/2 gereğince transfer edilecektir.

Yukarıdaki açıklamaya karşı, maddenin dışarda yerleşik kişilerin döviz bozdurmadan sahip oldukları taşınmazların Türkiye'de yerleşik kişilere satımı halini düzenlediği ve bu halde blokaj esasını getirdiği, bu taşınmazların dışarda yerleşik kişilere satışı hali için bir düzenleme getirmediği ve bu nedenle blokaj hükmünün uygulanmaması gerektiği şeklinde bir itiraz yapılabilir. Maddenin amaca uygun yorumu böyle bir sonuca ulaşmağa engeldir. Ancak maddenin açık ifadesi karşısında, dışarda yerleşik bir kişi döviz bozdurmadan örneğin miras yolu ile bir taşınmaza sahip olduğunda, bu taşınmazı dışarda yerleşik bir kişiye satması halinde satış bedelinin transferi mümkün olacaktır.

b) Dışarda yerleşik bir kişi döviz bozdurmaksızın sahip olduğu bir taşınmazı veya buna ilişkin bir aynî hakkı ivazsız devir veya hibe veya trampa yolu ile elden çıkarmışsa, durumun gerçeği yansıtıp yansıtmadığı Bakanlıkça incelenerek, duruma göre tescile izin verilebilir. Bu devirlerin gerçek olarak ivazsız yapıp yapılmadığının blokaj hükmünden kaçmak için ivazsız gibi gösterilmek istenme ihtimalinin incelenmesi gerekmektedir. İnceleme sonunda inandırıcı talepler için tescile izin verilebilecektir.

* 21.6.1984 tarih ve 3029 sayılı Kanun, bu yazı neşredildiği sırada Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptal kararının gerekçesi henüz neşredilmemiştir.

İKİ TARAFLI VE ÇOK TARAFLI MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN IŞIĞINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DURUMU

Dr. Aslan GÜNDÜZ*

Giriş

Sayı olarak bir milyonu aştığı belirtilen Bulgaristan Türkleri, din, dil ve ırk itibariyle Bulgar çoğunluğundan ayrılmakta; bir azınlık grubu oluşturmaktadırlar.

Bulgaristan Türkleri, öte yandan, çeşitli andlaşma hükümleri gereği Bulgaristan vatandaşları olmuştur; bu Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmaktadır.

Yerli ve yabancı basının yazdığına göre, işte bu Türk-müslüman menşeli, Bulgar tabiiyetli azınlık, Bulgar Hükümeti'nin sistemli bir şekilde uyguladığı ırkçı bir politikanın kurbanı olmuştur. Bulgar Hükümeti, Türk-müslüman azınlığı Bulgar isimlerini almaya zorlamakta, direnenlere karşı, öldürme dahil, her türlü kötü muameleyi yapmaktan geri kalmamaktadır. Bulgar Hükümeti, isim değiştirmeyi doğrulamakla beraber, bunun isteğe bağlı olarak yapıldığını ileri sürmüştür. Ancak Türk-müslüman azınlığın yaşadığı bölgeye dışarıdan sızmaların olmasına imkân verilmemekte, dolayısıyla, iddiaların doğru olduğu her gün biraz daha belirginleşmekte; ırkçı bir siyasetin bütün tezahürleri mevcudiyetini hissettirmektedir¹.

Bulgaristan Hükümetinin bu olay karşısındaki en belirgin tepkisi, olayı inkâr etmek ve meselenin sadece kendilerini ilgilendirdiğini belirtmek; bu konuyu, Türkiye dahil hiç kimse ile konuşmaya yanaşmamak; başka Devletlerin kendi içişlerine müdahale etmek istediklerini, belirtmekten ibarettir.

Türk Hükümeti, gayet itidalli hareket etmiştir. Bulgaristan'ın iç işlerine karışmak istemediğini defalarca belirtmiştir. Ancak, bu ülkede yaşayan Türklerle, aynı ırktan olmaları ve milletlerarası sözleşmelerle tesis edilen bağların verdiği bir ilişki gereği, alakalı bulunduğunu ifade etmiştir. Hükümet

yetkililerinin basına yansıyan demeçlerine göre, meselenin milletlerarası forumlara götürülmesi düşünülmektedir. Oldu bitti'ere müsamaha edilmeyecektir.

İki Hükümetin bugüne kadar yaptıkları resmî yazışmaların kati muhtevası hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır. Burada, aleniyet kazanmış olan bilgilerin ışığında, kişisel değerlendirmelerimize göre, zorla isim değiştirme operasyonunun milletlerarası hukuka uygun olup olmadığını araştırmaya çalışacağız. Özellikle, bu yazı çerçevesi içinde, şu soruların cevabını bulmaya çalışacağız :

1. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin hukukî durumu bugüne kadar nasıl düzenlenmiştir? Milletlerarası hukukta bugün zorla isim değiştirme nasıl karşılanır? Mümkün müdür?

2. Bulgaristan'ın Türk-müslüman azınlığa uyguladığı ırkçı politikaya son vermesini istemek O'nun iç işlerine bir müdahale teşkil eder mi? Türk-müslüman azınlığın aynı zamanda Bulgar vatandaşı olması bu soruya verilecek cevabı etkiler mi?

3. Bulgaristan, Bulgar çoğunluğa yaptığı muamelenin aynısını Türk-müslüman azınlığa da uygularsa, fiilen eşit davranmış olur mu? Yani, hukukî eşitliğin yanında fiilî eşitlik de gerekli midir?

* *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Devletler Umumi Hukuku Yardımcı Doçenti.*

1) 28 Şubat 1985 tarihli Newspot aşağıdaki yabancı gazete ve ajansların konu ile ilgili olarak verdikleri haberlerden alıntılar yapmıştır; *Sunday Times*, 17.2.1985; *Reuter Ajansı*, 27.1.1985; *Amerikanın Sesi* 11.2.1985; *Washington Post*, 15.2.1985; *Guardian*, 18.1.1985; *New York Times*, 7.2.1985; *Associated Press*, 17.2.1985.

I- OLAYIN TAVSİFİ

Özellikle şu tesbiti yapmak gerekir ki, zoraki isim değişikliği aslında dolaylı olarak bir ırk, dil, din azınlığının kurnaz bir şekilde tasfiye edilmesi ameliyesinden başka bir şey değildir. Söylemeye gerek yoktur ki, kişinin taşıdığı isim, onun dininden, dilinden ve kültüründen birşeyler taşır; onların sadece birer sembolüdür. Bir müslüman Türk, Ahmet, Mehmet, Oğuz... vs. isimlerini taşır ve çocuklarına bu isimleri verir. İsim seçimi, fikir ve inanç hürriyetinin tabii bir neticesidir de. Bir insanı seçtiği isimle çağırılmaktan alıkoymak; çocuklarına büyüklerinin, ceddinin isimlerini vermekten menetmek; onu bütün hürriyetlerin temeli olan şahsiyet haklarından ve temel hürriyetlerinden mahrum etmekten başka bir şey değildir. Böyle bir şey kişinin benliğine son vermektir. Ahmet'in ismini Todor olarak değiştirirseniz, artık O'na ne cami, ne Türkçe, ne Türk kültürü lazımdır; O artık bir Bulgardır. İhtiyaçları da ona göre olacaktır. Artık bir Türk müslüman azınlığı da söz konusu olmayacaktır. Kısaca, zorla isim değişikliği, zorla din değişikliği, zorla dil değişikliği, zorla kültür değişikliği ve zorla ırk değişikliğidir. Böyle bir sonucu doğuracaktır. Problemin bu şekilde ortaya konulması gerekir.

II. AKİD TİPİ ANDLAŞMALARLA
KONUNUN TANZİMİ-ÖZELLİKLE
TÜRK-BULGAR İKİLİ ANDLAŞMALARI

Bulgaristan Türklerinin milletlerarası andlaşma düzeni içindeki statülerinin ilk defa 1878 Berlin Andlaşması ile tespit edilmeye çalışıldığını söylemek yanlış olmaz. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Bulgaristan, 1878 Berlin Andlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir Devlet O'nun himayesinde bir emaret haline getirildi. Bu andlaşmanın birinci bendi şöyledir:

Bulgaristan zat-ı hazreti padişahının tabiiyeti tahtında ve virgü verir bir emarettir. Bir Hıristiyan hükümeti ve bir milli askeri olacaktır.

Bu Andlaşma ile sınırları ve toprakları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Bulgaristan, hukuken himaye altında olsa bile, fi-

len Devletliğin gereklerini yerine getiriyordu. Bu Devletin sınırları içinde müslüman bir Türk grubu kalmıştı. Osmanlı İmparatorluğu bu durumun farkında idi. Bu sebeple, bu andlaşmanın beşinci bendine müslüman azınlığı koruyan hükümler konuldu:

Bulgaristan'da ihtilâf-ı din ve mezheb hiç kimse için hukuk-i mülkiye ve politikiyeden istifadede ve hidmeti umumiye ve memuriyet ve şerefine naliyetde veya her nerede olur ise olsun icra-yı hırfet ve sanatta naehil tutulmaklığa ve idilmekliğe sebep addolunmayacaktır.

Bulgaristan'da yerluler ve ecnebler serbesti ve icra-yı ayin ve mezheb temin olarak gerek cemaat-ı muhtelifenin silsile-i meratip üzere tertibinde ve gerek ruesayı ruhaniyelerile olan münasebatında bir günâika-ı mevanî olunmayacaktır².

1909 yılı Nisan ayında, Bulgaristan'ın bağımsızlığını teyid eden bir Protokol imzalandı³. Bu Protokol ile Bulgaristan'a tam bağımsızlığı verilirken, bu ülkede bulunan müslüman Türk azınlığının da hukukî durumu düzenlendi. Bir yandan, Bosna ve Hersek Kıtalarının Avusturya-Macaristan'a ilhakını tasdik eden İstanbul Protokolü'ne atıf yapılarak, Protokol'de Türk-müslüman azınlığı için öngörülen himaye hükümleri kabul edilmiş; öte yandan da, daha sonra 1913 yılında yapılmış olan İstanbul Andlaşmasında tekrarlanacak olan, bir Müftüler Mukavelesi bu Protokol'e ilâve edilmişti.

1913 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan arasında İstanbul Andlaşması yapıldı⁴. Bu Andlaşmanın 7. maddesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun terkettiği arazinin yerlisinden olup da orada kendi isteği ile ikâmet etmek istiyen şahıslara Bulgar vatan-

2) Bkz. Erim, N., *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, 1953, s. 403, 404. Bu Andlaşma, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İtalya ve Rusya arasında yapılmıştır.

3) Bu Protokol hakkında bkz: Turnagil, A. Reşit, *Ekalliyetlerin Himayesi, İstanbul*, 1933, s. 12.

4) Bu andlaşmanın metni için bkz: Erim, op. cit., s. 457 vd.

daşlığı verildi. Fakat bunlar isterlerse dört yıl içinde Osmanlı tabiiyetini seçebileceklerdi.

Aynı Andlaşmanın bir sonraki maddesi, yani 8. maddesi, orada kalacak Türk-müslüman azınlığın haklarını şu şekilde garanti altına aldı :

"Bulgaristan'ın bilcümle memalike Bulgar tebaasından bulunan müslümanlar anasıl (asıldan) Bulgar olan tebaanın haiz oldukları aynı hukuki mülkiye ve siyasetiyeyi haiz ve serbest-i vicdana, hürriyet-i diniyeye ve ayin-i dinin alenen icrası hususunda serbestiye malik olacaklardır. Müslümanların âdatına riayet olunacaktır.

Zatı hazret-i padişahinin nam-ı nami-i hilafetpenahilerinin hutbelerde zikrine devam olunacaktır."

Bu Andlaşmaya iliştilmiş olan "Müftülere Mteallik Mukavelename⁵" ile de Bulgaristan'daki müslüman dinî liderlerin teşkilatlanması ve görevlerinin ve yetkilerinin tanzimi yapılmıştır. Bu dinî liderler için adeta özerk bir statü kabul edilmişti. Bu mukavelenin birinci bendi şöyledir :

"Sofya'da bir baş müfti bulunacak ve müfti-i mumaileyh (aşağıda zikredilen müfti) Bulgaristan'daki müftilerin şeri şerife müteallik umur-i mezhebiye ve hukukiye için makamı celile-i cenabı meşihatpenahi (şeyhülislamlık makamı) ile Bulgaristan mezahip (mezhepler) nezaretiyle (bakanlığı) vukubulacak) münesabatını vasat edecektir."

Daha sonra araya Birinci Dünya savaşı girdi. Bu Savaşın sonunda da Bulgaristan'la Müttefik Devletler arasında Neuilly Andlaşması imzalandı⁶. Bu Andlaşmanın IV. Bölümünde azınlık hakları düzenlendi. Bulgaristan böylece çok taraflı bir andlaşma ile başka Devletlere karşı ülkesindeki azınlıklara belli bir statüyü tanımak vecibesi altına girdi. Bu Andlaşmanın 49-57 maddeleri tahsisen azınlıklara ayrılmış olup kısaca şu hükümleri kapsamaktadır :

49. maddeye göre, Bulgaristan IV, Bölümde yer alan hükümleri temel kanunlar olarak tanımakta; hiçbir dahilî kanunun onlara üstün olmayacağını taahhüt etmektedir.

50. maddeye göre, Bulgaristan ülkesinde yaşayan herkesin, din, dil, ırk ayrımı

yapmadan hayat ve hürriyet hakkını tanımıştır⁷.

53. maddeye göre, bütün Bulgar vatandaşları kanun önünde eşittir. Irk, din, dil bakımından herhangi bir ayırım göstermeksiz aynı medenî ve siyasî haklara sahiptir. Din, itikad... farkı medenî ve siyasî hakların kullanılmasında, kamu hizmetlerine girişte hiçbir Bulgar vatandaşına zarar vermeyecektir.

54. maddeye göre, ırk, din veya dil azınlıklarına mensup Bulgar vatandaşları diğer Bulgar vatandaşları ile **hukuken ve fiilen** aynı muameleyi görecektir.

55. maddeye göre, Bulgaristan, Bulgarcadan başka dil konuşan Bulgar vatandaşlarının önemli bir bölümünün bulunduğu kentlerde, bu gibi vatandaşların çocuklarının ilkokullarda kendi dilleri ile eğitim yapmasına imkân verecek kolaylıkları sağlayacaktır⁸.

Nihayet, 57. maddeye göre, kısaca değindiğimiz bu hükümler, ırk, din ve dil azınlıklarını etkilediği ölçüde, milletlerarası toplumu ilgilendiren hükümler addedilecektir. Bu konuda Bulgaristan'la âkit Devletler ara-

5) *Mukavele metni için bkz: Erim, op. cit., m. 48 v.*

6) *Bu andlaşma şu Devletler arasında yapıldı : ABD., Britanya, Fransa, İtalya, ve Japonya (Başlıca Müttefik ve Müşaririk Devletler); Belçika, Çin, Küba, Yunanistan, Hicaz, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Siyam ve Çekoslovakya (Müttefik ve Müşaririk Devletler) ve Bulgaristan. Andlaşma metni için bkz: American Journal of International Law, supplement, vol. 14, 1920, s. 185 vd.*

7) *51. madde, Andlaşma yürürlüğe girdiği zaman herhangi bir Devletin vatandaşı olmayıp mütaden Bulgaristan'da yaşayan herkesin ipso facto Bulgar vatandaşı olduğunu; 52. madde ise, Bulgaristanda doğup da başka bir Devletin vatandaşı olarak doğmayan herkesin ipso facto olarak Bulgar vatandaşı olmasına ilişkindir.*

8) *Bu Andlaşmanın 56. maddesinin 1. fıkrası vatandaşlığı; 2. paragrafı Bulgaristanın, Başlıca Müttefik ve Müşaririk Devletlerin, ırk azınlıklarına mensup kişilerin karşılıklı ve iradi göçleri konusunda uygun göreceği düzenlemeleri tanımayı taahhüt ettiğine ilişkindir.*

sında çıkabilecek bir görüş ayrılığı milletlerarası niteliği olan bir ihtilaf olarak kabul edilecektir. Bu gibi bir ihtilafta, diğer taraf isterse, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'na gidilecektir.

Ayrıca Neuilly Andlaşması ile azınlıklar için getirilen hükümlerin işleyişi ve denetimi Milletler Cemiyeti'ne bırakılmıştı.

Hükümlerine kısaca değindiğimiz Neuilly Andlaşması'na Türkiye taraf değildi. Fakat 1925 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında yapılan Dostluk Andlaşması⁹ ile Neuilly Andlaşması'nın azınlıklar hakkındaki hükümlerine atıf yapılmıştır. Süresiz olarak yapılan ve herhangi bir fesih kaydı taşımayan bu Andlaşmaya bir de Protokol¹⁰ ilâve edilmiştir.

Protokol'ün A maddesine göre; Bulgaristan 1919 tarihli Neuilly Andlaşması ile azınlıklara tanınan hakların tamamını müslüman Türklere tanıyacak, buna mukabil Türkiye de Lozan Andlaşması ile azınlıklara tanıdığı hakların tamamını Bulgar azınlığına tanıyacaktır¹¹.

Aynı Protokol'ün F maddesine göre, 1913 tarihli İstanbul Andlaşması'nın hükümleri, sınırla ilgili olanları hariç, yürürlükten kaldırılmıştır. Yani, Türk azınlığının bu Andlaşmada belirtilen hakları, tanıma müessesesinin doğuracağı sonuçlar müstesna olmak üzere, 1925 Andlaşması ile yeni bir hüviyet kazanmıştır.

Protokol'ün H maddesi ise Protokol'ün tatabiki sebebiyle doğacak ihtilafların siyasî görüşmelere konu olacağı hakkındadır.

Bu Andlaşmanın yapılmasından kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı patladı; Milletler Cemiyeti'nin varlığına son verildi. Birleşmiş Milletler Kuruldu. Azınlıklar hakkındaki telakkilerin de eski tecrübelerden alınan derslerin tesiriyle değiştiği görüldü. Konuya daha ziyade insan hakları çerçevesinde yaklaşılmaya başlandı.

Nitekim, 1947 yılında Müttefiklerle Bulgaristan arasında yapılan Paris Andlaşması'nın¹² 2. maddesine, azınlık sözü kullanılmaksızın, Bulgaristan'ın ülkesinde bulunan herkese temel insan hak ve hürriyetlerini ırk, din, dil ayırımı gözetmeksiz tanıtacağı hükmü konuldu.

Türkiye bu Andlaşmaya taraf değildir.

Akit tipi andlaşmaların sonuncusunu "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Yakın Akraları 1952 Yılına Kadar Türkiye Cumhuriyetine Göç Etmemiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyetinden Türkiye Cumhuriyetine Göç Etmeleri Hakkında Sözleşme"¹³ teşkil etmektedir.

III. AKİT TİPİ ANDLAŞMA HÜKÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Burada şu soruların ortaya atılması mümkündür: 1919 Neuilly Andlaşması yürürlükte midir? 1947 Paris Andlaşması ile varlığına son verilmiş olabilir mi? 1919 Neuilly Andlaşmasına atıf yapan 1925 Dostluk Andlaşması hâlâ geçerli midir? Diğer andlaşmaların bugün için ne gibi bir etkisi olabilir?

Birinci ve ikinci sorular hakkında bazı şüpheler vardır. Bir kere 1919 Neuilly Andlaşması ile 1947 Paris Andlaşması'nın bütün

9) Bu Andlaşmanın tam adı şöyledir. Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı Arasında Münakit 18 Teşrinievvel 1925 Tarihinde Ankara'da Tanzim ve İmza Edilmiş Olan Muahedenet Muahedenamesi, Düstur, Tertip III, Cilt 7, s. 1377.

10) Dostluk Andlaşmasının 5. maddesine göre, "İşbu Muahedenameye merbut Protokol anın mütemimi cüzünü teşkil eder."

11) Protokol'ün A maddesi şöyledir: "Akalliyetlerin himayesine dair (Noy-yi) Muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kaffesinden Bulgaristanda mütemekkin müslüman akalliyetlerini; ve Lozan Muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kaffesinden Türkiye'de mütemekkin Bulgar akalliyetlerini istifade ettirmeyi iki Hükümet birbirine karşı taahhüt eder."

12) Paris Andlaşması şu Devletler arasında yapılmıştır: SSCB., Britanya, ABD., Avustralya, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Yunanistan, Hindistan, Yeni Zelanda, Ukrayna, Güney Afrika Birliği ve Yugoslavya ve Bulgaristan. Andlaşma metni için bkz: American Journal of International Law, Supplement, vol. 42, 1948, s. 179 vd.

13) Bkz: Resmi Gazete, 31 Temmuz 1969.

tarafları aynı değildir. İkincisi, Paris Andlaşması'nın 2. maddesinin' Neuilly Andlaşmasının 49-57. maddelerinin hükümlerine te- kabül ettiği kuşkuludur. Bununla beraber, aksi görüşler ileri sürülmüştür¹⁴.

1925 Türk-Bulgar Dostluk Andlaşması ise, süresiz yapılmıştır. Herhangi bir fesih kaydı taşımamaktadır. Yaptığımız inceleme- lerde daha sonra açıkça feshedildiği hak- kında bir kayda rastlamadık. Bu konudaki resmi görüşü bilmiyoruz. Bu arada şu mü- lahazaların dikkate alınması gerekir: arada bir İkinci Dünya Savaşı geçmiştir. Türkiye Bulgaristan'ın safında bulunduğu Alman- ya'ya ve Japonya'ya savaş ilân etmiştir. Ay- rıca, her iki ülke ayrı ayrı NATO ve Varşo- va Paktlarına üyedirler. Buna mukabil 1925 andlaşmasında azınlık haklarına ilişkin hü- kümler (Protokol) daimî mahiyetteki insanî konuları düzenlemektedir. Siyasî nitelikte değildir. Bu haliyle Dostluk Andlaşmasının siyasi mahiyetteki ana kısmından ayrılır. Eşa- sen, 1925 tarihli ikâmet Andlaşmasına daya- narak 1950 lerde göçler gerçekleştiğine gö- re, yukarıda andığımız Andlaşmanın ge- çerliliğine hükmetmek gerekir.

1878 Berlin Andlaşmasının; 1909 İstanbul Protokol'ünün bugün için yürürlükte olma- dığı söylenebilir. 1913 İstanbul Andlaşma- sı'nın ise sadece sınırlarla ilgili hükümleri yürürlükte dir. Hatta, 1968 göç Andlaşması- nın bile, icra edilmiş bir andlaşma olarak, artık varlığı olmayan bir andlaşma olduğu ileri sürülebilir. Ancak, bu andlaşmaların bugün için yaşayan bir tarafları vardır.

1878, 1909, 1913, 1925 ve 1968 begele- rinin, yürürlükte olabilecek hükümleri bir ya- na, **Bulgaristan bu belgelerde, bir Türk-müs- lüman azınlığın varlığını kabul etmiş ve ta- nımıştır.** Bu tanıma keyfiyeti, daha sonra and- laşmalar sona erse bile, varlığını ve sonuçla- rını devam ettirir. Bulgarlar artık böyle bir azınlığın olmadığını ileri süremez veya baş- ka türlü bir tarif yapamazlar. Türkiye'nin bu azınlıkla alakası da bu tanıma ilişkisi içinde devam eder.

Buraya kadar belirtilenlerin bir başka sonucu ise, Bulgaristan'ın ta başından beri başka Devletler, bu arada Türkiye'ye karşı, ülkesindeki Müslüman Türk azınlığı konusun-

da taahhütlere girmesi sebebiyle, bu konu- nun milletlerarası niteliğinin inkâr edileme- yeceğidir.

IV ÇOK TARAFLI KANUN TİPİ SÖZLEŞME VE BELGELERE GÖRE DURUM

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, insan hakları alanında meydana gelen özlü deği- şiklikler, temel insan haklarını çiğneme ve ırk, din ve dili sebebiyle insanlara zulüm yap- manın milletlerarası teamül hukuku ile yasak- landığını ortaya koymaktadır^{14a}. Şöyle ki:

1945 yılında kurulan, Türkiye ve Bulga- ristan'ın üyesi bulunduğu, Birleşmiş Millet- ler'in temel amaçlarından birisi insan hak- larına ve temel hürriyetlerine saygıyı geliştirmek- tir. Birleşmiş Milletler Anayasasının 1. maddesinin 3. bendi şöyledir:

"Ekonomik, sosyal, kültürel ve insanî ni- telikteki milletlerarası meseleleri çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayırımı gözetmek- sizin herkes için insan hakları ve temel hür- riyetlerine saygının geliştirilip güçlendiril- mesinde milletlerarası işbirliği sağlamak".

14) *Bir Yunanlı Balkanlardaki azınlıklar hakkında yazdığı bir makalede, 1919 Neuilly Andlaşması'nın varlığının 1947 Paris Andlaşması ile son bulmuş ola- cağını ileri sürmektedir. Bkz: Zotiades, G.B., "Human Rights And Balkan Mi- nority Treaties, Their Present status Under International Law, Aristotelian University of Thessalonika The Year book of the School of Law and Econo- mic Sciences. 1968, Vol. XII,5.*

Gene Aristos Frydas'ın da böyle bir gö- rüşü hakkında bkz: Revue Hellenique de Droit International, 1953, Vol. VI. s. 60-63. Fakat her iki yazarın da azınlık- lara hak tanınması gereken bir ülke- den olması ilginçtir. Milletler Cemiyeti Azınlık sisteminin çöktüğü hakkındaki görüşler için bkz. Kunz, "The Present Status of the Internatio- nal Law for the Protection of Minorities", 48 AJIL 1954, s. 284.

14a) *İnsan haklarının ve ayırım yapma va- sağının, azınlık haklarının sadece bir bölümünü teşkil ettiği hakkında bkz: Kunz, J. "The Present Status of the International Law for the Protection of Minorities, 48 AJIL 1954, s. 286.*

Gene aynı Anayasanın 55. maddesinin (c) alt paragrafında, Ekonomik ve Sosyal Konseyin,

"İrk, cinsiyet, dil, din ayırımı gözetmeksizin herkes için insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini kolaylaştıracağı" yazılıdır.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. maddesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasî görüş, millî veya sosyal köken, mal, doğum gibi sebeplerle herhangi bir ayırım gözetmeksizin Bildiride belirtilen bütün hak ve hürriyetlere sahiptir."

Bildirinin 7. maddesinde ise şu hükümler yer almıştır:

"Herkes kanun önünde eşittir ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin kanunun eşit himayesi altındadır..."

Gene, 1948 yılında çok sayıda Devletin imzaladığı, Türkiye ve Bulgaristan'ın da tarafı bulunduğu¹⁵, Genocide Sözleşmesi, bir etnik, dinî, veya millî grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldıma amacı ile işlenen öldürme, cismanî veya zihnî zarar verme, fizikî tahribata yol açabilecek hayat şartlarına kasden maruz bıraktırma... hareketlerini soykırımı olarak kabul etmiştir. Bu suç milletlerarası bir suçtur. Bu suçu işliyen her kim olursa olsun, Milletlerarası alanda bundan sorumludur.

Bu Sözleşmenin VIII. maddesine göre, her akit devlet soykırımı suçunun önlenmesi amacı ile Birleşmiş Milletler'in ilgili organına başvurma hakkına sahiptir.

1965 yılında Birleşmiş Milletler'in öncülüğü ile yapılan İrk Ayırımının Bütün Şekilleri ile Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'ye de Bulgaristan taraf olmuştur¹⁶. Bu Sözleşmeye göre, Birleşmiş Milletler Anayasası, herkesin kendiliğinden sahip olduğu vakar ve eşitlik prensibine istinat eder, ve bütün üye devletler, Birleşmiş Milletlerin amaçlarından biri olan insan haklarına ve temel hürriyetlerine ırk, cinsiyet, dil, veya din bakımından herhangi bir ayırımı yapmadan evrensel şekilde saygı gösterilmesini ve riayet

edilmesini ilerletmek ve teşvik etmek için, Teşkilatla işbirliği halinde, müşterek veya tek başlarına hareket etmeyi taahhüt ettiler.

Gene Birleşmiş Milletler'in öncülüğü ile yapılan 1966 tarihli Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşmeye de Bulgaristan taraf olmuştur¹⁷. Bu Sözleşmenin 2. maddesinde hiçbir ayırım yapmadan herkese insan hakları ve temel hürriyetlerinin tanınacağı belirtildikten sonra; 26. maddede herkesin kanun önünde eşitliği vurgulanmaktadır; 27. maddede Birleşmiş Milletler Ayırımların Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komisyonu'nun öncülüğü¹⁸ ile tahsisen azınlıklar için konulmuş olan şu hükümler yer almaktadır:

"Etnik, din ya da dil azınlıklarının bulunduğu Devletlerde bu azınlıklara mensup olan kişiler kendi gruplarının öteki üyeleri ile toplum halinde kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma, ve bu dine göre ibadet etme, yada dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaktır."

Gene, Bulgaristan'ın tarafı olduğu¹⁹ ve gene Birleşmiş Milletler'in öncülüğü ile yapılan aynı tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşmenin 2. maddesinde Sözleşmede tanınan hakların hiçbir ayırım yapılmadan herkese tanınacağı kabul edilmektedir.

1968 de Tahran'da toplanan İnsan Hakları Konferansı'nın yayınladığı bildiride²⁰ diğerleri yanında, şunlar belirtildi:

Milletlerarası toplum üyelerinin, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasî düşünce.. gibi sebeplerle bir ayırım yapmaksızın herkes için

15) Bkz: *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, status at 31 December 1981, United Nations, 1982, s. 89.*

16) *ibid.*, s. 135.

17) *ibid.*, s. 107. *Bulgaristan ferdi başvuruya imkân veren Protokolü kabul etmemiştir.*

18) Bkz: *The United Nation, and Human Rights, United Nations, 1978, s. 106.*

19) *Multilateral Treaties s. 108.*

20) *Ayrıntı için bkz. Mc Dougal, M.S.-Reisman, W. M., International Law in Ceontemporary Perspective, 1980, s. 802 vd.*

insan haklarına ve temel hürriyetlerine saygı gösterilmesini ilerletmek ve teşvik etmek yükümlülüklerini yerine getirmeleri elzemdir.

1973 tarihli Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Milletlerarası Sözleşme, ki bu Sözleşmeye de Bulgaristan taraftır²¹ II. maddesinde, bir gruba mensup kişilerin diğer herhangi bir grup üzerinde hakimiyet kurma ve bunu muhafaza etme ve bu grup üzerinde sistematik bir şekilde baskı yapmak amacı ile, hayat ve hürriyet hakkının inkârı; öldürme; cismanî veya zihnî zarar verme; gayri insanî muamele veya işkenceye maruz bırakmayı Apartheid suçu olarak tarif etmiştir. Bu sözleşmeye göre, bu gibi bir suç insanlığa karşı bir suçtur.

Sık sık bahsini duyduğumuz 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi²² de VII. maddesinin 4. paragrafını tahsisen azınlıklara ayırmıştır:

“Ülkesi üzerinde millî azınlıklar bulunan (İştirakçi) Devletler bu gibi azınlıklara bağlı olan kişilerin kanun önündeki eşitlik hakkına saygı gösterecek²³, insan haklarının ve temel hürriyetlerinin fiilen kullanılması imkânını sağlayacak ve bu şekilde onların bu alandaki meşru haklarını koruyacaktır.”

V. ÇOK TARAFLI KANUN TİPİ SÖZLEŞME VE BELGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Acaba hükümlerine kısaca değindiğimiz bu çok taraflı belgelerin pratik değeri nedir?

Tek başlarına alındıkları zaman, Biidiri-lerin bağlayıcı olmadığı söylenmektedir. Aynı şekilde, zikrettiğimiz çok taraflı sözleşmelerin ancak bunlara taraf olan Devletleri bağlayacağı ileri sürülebilir. Bu durum sözleşmelerin doğuracağı normal bir sonuçtur. Dolayısıyla, Bulgaristan, imza koyduğu çok taraflı sözleşmelerin taraflarına karşı, sebep olduğu ihlallerden sorumludur.

Ancak, kanaatimize göre, andığımız belge ve sözleşmelerin bilinen dar anlamından ve etkilerinden daha geniş bir etkileri vardır. Bugün temel insan hakları ve ana hürriyetlerine riayet etme ve insanlara ırkı, di-

ni veya dili farklı olduğu için, kötü muamele yapmama, hele hele onları bu sebeplerden dolayı öldürmeme konusunda bir milletlerarası teamül kuralı doğmuştur²⁴. Hiçbir hükümet milletlerarası sahada temel insan haklarını çiğneme hakkı olduğunu ileri süremez. Hatta, bütün anayasalarda bu temel hakların korunduğu görülmektedir (bu anayasalara Bulgaristan'ınkisi de dahildir). İnsanlara, ırkının, dilinin, dininin ayrılığı sebebiyle farklı kötü muamele yapılamayacağı hem milletlerarası belgelerde, hem de millî düzenlemelerde kabul edilmektedir. Kısaca, bu alanda, yani ırkı, dini veya dilinin farklı olması sebebiyle insanlara baskı ve zulüm yapmanın yasak olduğu konusunda, bir milletlerarası teamül kuralının var olduğu söylenebilir. İki taraflı, çok taraflı anlaşmalar ve belgeler bu kuralın birer kanıtıdır.

Hatta, bazı çevrelere göre, temel insan hakları ile ilgili kural bir **jus cogens** (emredici hukuk kuralıdır)²⁵. Bu kurala aykırı yapılan andlaşmalar batıldır. Bilhassa, soykırımı yasaklayan kuralın bir **jus cogens** olduğu konusunda mutabakat vardır.

İnsanlara ırkları sebebiyle kötü muamele yapan devletler milletlerarası toplum tarafından mahkûm edilmişlerdir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Güney Afrika'ya ve İsrail'e karşı muhtelif kararlar almıştır²⁶.

Vardığımız bu sonuç karşısında, Bulgaristan'ın Türklere karşı yaptığı muamelenin bugün için milletlerarası teamül hukukuna aykırı olduğu söylenebilir. Çünkü, insanlara dini, dili veya ırkı sebebiyle ayırım yapmayı, hele hele öldürmeyi yasaklayan bir teamül kuralı vardır.

21) Bkz: *Multilateral Treaties...* s. 135.

22) Metni için bkz: 70 AJIL 1976, s. 417, 418.

23) Dikkat edilirse, burada bir hakkın tanınması değil, zaten var olan bir hakkın söz edilmektedir.

24) Krş: *Mc Dougal-Reisman, op. cit.*, s. 801.

25) Krş: *Yearbook of the International Law Commission, 1966-II*, s. 248; *Sinclair, The Vienna Convention on the Law of Treaties, 1984*, s. 217; *Çelik, Milletlerarası Hukuk, 1980*, s. 302.

26) Bkz: *Mc Dougal - Reisman, op. cit.*, s. 797.

VI. BULGARİSTAN TÜRKLERİNE
YAPILAN MUAMELE SADECE
BULGARİSTAN'IN İÇ İŞLERİNE
GİREN BİR MESELE MİDİR?

Bulgaristan Türklerine yapılan muamelelerin milletlerarası hukuka aykırı olduğunu tespit ettikten sonra, şimdi de Bulgaristan'dan bu muameleye son vermeyi istemenin O'nuru iç işlerine müdahale teşkil edip etmediğine bakalım.

Milletlerarası hukukun bugünkü seviyesine göre, öyle meseleler vardır ki, bunlar sadece Devletlerin kendilerini ilgilendirir. Bu konular hakkında milletlerarası toplumun müdahale hakkı yoktur²⁷.

Milletler Cemiyeti Misak'ının 15. maddesinde bu durumu şöyle düzenlenmişti:

Taraflar arasındaki ihtilafın, milletlerarası hukuka göre, münhasıran taraflardan birinin millî yetkisine giren bir meseleden doğduğu ileri sürülür ve Konsey bunu kabul ederse, Konsey durumu bu şekilde rapor eder ve bu meselenin halli hususunda herhangi bir tavsiye kararı almaz.

1946 yılında varlığına son verilmiş olan Milletler Cemiyeti yerine kurulmuş olan Birleşmiş Milletler'in Anayasasının 2. maddesinin 7. paragrafında buna benzer şu hüküm yer almaktadır :

İşbu Şartın (Anayasanın) hiçbir hükmü, özü bakımından bir Devletin millî yetkisi içinde bulunan işlere Birleşmiş Milletler'in karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de bu türden işleri işbu Anayasa uyarınca çözüme bağlamaya zorlayamaz.

Demek ki, öyle işler vardır ki bunlar sadece Devletin kendi millî yetkisine tabidir. Bu gibi işlerden bir ihtilaf ortaya çıkarsa, Birleşmiş Milletler bu ihtilafa bakamaz. Üye devlet de bu gibi ihtilafı Birleşmiş Milletler Anayasası'nda öngörülen usullere göre çözmek zorunda değildir.

Acaba, Bulgaristan'ın Türklere yaptığı muamele bu istisnanın içine girer mi? Bunu tespit etmek için bir milletlerarası mahkeme kararına ve karara yol açmış olan olaylara kısaca bir göz atalım²⁸.

Fas ve Tunus'un, Fransız mandası altında olduğu sıralarda, 8 Kasım 1921 de, bu ül-

kelerde bazı Vatandaşlık Kararnameleri yayınlandı. Bu Kararnamelere göre, en azından annesi veya babası bu ülkelerde doğmuş olan kişiler, kendileri de buralarda doğmuş olmak şartı ile, Fransız vatandaşı kabul ediliyordu. Dolayısıyla, bunlar askerlik görevini ifa etmek zorundaydı.

Britanya Hükümeti, bu Kararnamelerin orada bulunan İngiliz tebaasına tatbikine karşı çıktı; ihtilafın hakeme havale edilmesini istedi. Fransa, bu ihtilafın hakeme götürülebilir bir ihtilaf olmadığını ileri sürerek, teklifi reddetti. Britanya Hükümeti meseleyi Milletler Cemiyeti önüne getirdi. Fransız Hükümeti bu defa metnini biraz yukarıda yazdığımız Misak'ın 15. maddesinin 8. paragrafına dayanarak meselenin kendi millî yetkisine girdiğini öne sürdü. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti Konseyi, Fransa ile İngiltere arasında ihtilafa yol açmış olan Vatandaşlık Kararnameleri meselesinin, milletlerarası hukuka göre, millî yetkiye giren bir mesele olup olmadığı hususunda Milletlerarası Daimi Adalet Divanından istişari görüş vermesini istedi. Daimi Divan konuyu inceledi ve şu sonuçlara vardı:

Belirli bir işin münhasıran bir Devletin yetkisine giren bir iş olup olmadığı meselesi nisbî bir meseledir; milletlerarası ilişkilerin gelişmesine bağlıdır²⁹.

Vatandaşlık gibi, prensip itibariyle milletlerarası hukukun düzenlemediği bir meselede, bir Devletin takdir yetkisini kullanma hakkının gene de, o Devletin başka Devletlere karşı üstlenmiş olabileceği yükümlülüklerle sınırlandığını görmek pek ala mümkün-

27) Bu konuda bkz: Meray, S., *Devletler Hukukuna Giriş*, I, 1959, s. 240 vd.; Rumpf H., "The International Protection of Human Rights and the Principle of Non-intervention", *Hıfzı Timur Anısına Armağan*, 1979, s. 649 vd.; Doğan i., *İnsan Haklarının Milletlerarası Hima-yesi*, *ibid.*, s. 259 vd.

28) Bkz: *Tunis - Morocco Nationality Decrees*, PCIJ., Series B, No. 4, 1923.

29) *Milletlerarası Adalet Divanı*, *Ege Denizi Davasında bu karara atıf yaparak doğruluğunu yeniden teyit etmiştir*. Bkz: ICJ., *Reports.*, 1976, s. 24, parag. 59.

dür. Böyle bir durumda, prensip itibariyle Devlete ait olan yetki milletlerarası hukukun kuralları ile sınırlanır. 15. maddenin 8. paragrafı o zaman bu maddeye dayanmaya hakkı olan Devletler bakımından uygulanmaz ve bu Devletin belirli tedbirleri alıp alamayacağı meselesi ile ilgili ihtilaf bu durumda milletlerarası mahiyeti olan bir ihtilaf olur ve bu paragrafta zikredilen istisnanın dışına çıkar.

Daha yakın bir tarihte, 1947 Paris Andlaşması'nın uygulanmasından doğan bir ihtilaf; Milletlerarası Adalet Divanı, Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın, bu Andlaşmada öngörülen Komisyonların kurulması için üye vermeye mecbur olduğunu, bu Andlaşmadan doğan bir yorum ihtilafının anılan Devletlerin millî yetkisine girmediğine hükmetmiştir^{29a}.

Şimdi, Bulgaristan'ın Türk azınlığa yaptığı muameleye dönersek, Bulgaristan, yukarıda ifade edildiği gibi, çeşitli zamanlarda başta Türkiye olmak üzere, çeşitli Devletlere karşı azınlıkların statüsü hakkında taahhütlerin altına girmiştir. **Bulgaristan, ülkesinde bir Türk azınlığının varlığını milletlerarası andlaşmalarla kabul etmiştir.** Bundan başka Birleşmiş Milletler Anayasasına konulan hükümlerle insan haklarına riayeti sağlamak teşkilâtın başlıca amaçlarından birisi olarak kabul edilmiş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere bir dizi milletlerarası anlaşma yapılmıştır. Netice itibariyle de, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, ırk ayırımını yasaklayan ve temel insan haklarına saygı göstermeyi öngören bir teamül kuralı doğmuştur. Böylece de ele aldığımız bu konunun milletlerarası bir nitelik kazandığı kesin bir hal almıştır. Bu sebeple, Bulgaristan'ın Türklere yaptığı kötü muamele, yani zorla isim değiştirme meselesi bugünkü Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 2. maddesinin 7. paragrafında yer alan istisnaya girmez³⁰. Bu mesele milletlerarası mahiyeti olan bir meseledir. Bulgaristan'ın Türk azınlığını ortadan kaldırma ameliyesi özü itibariyle O'nun içişlerine giren bir mesele değildir. Bulgaristan, Türklerin milletlerarası hukuktan doğan azınlık statülerine riayet etmek borcu altındadır. Ondan bugünkü hu-

kuk dışı işlemlere son vermesini istemek O'nun iç işlerine müdahale teşkil etmez.

Bulgaristan'ın egemenliğine kimsenin bir itirazı yoktur. Fakat Bulgaristan gene o egemenliği kullanarak andlaşmalar yapmıştır. O egemenliğin sahibi olarak milletlerarası hukukun bir süjesidir. Öyleyse, imza attığı sözleşmelere ve tabi olduğu milletlerarası teamül hukukuna uygun hareket etmesini kendisinden istemek en tabii hakkımızdır. Hatta, denilebilir ki Bulgaristan'a başlangıçta bağımsızlığı verildiği zaman, egemen bir Devlet olara milletlerarası camiaya alındığında, imzalanan belgelerde azınlıklara iyi muamele yapılacağı şartı kabul edilmişti. Bugün egemenliğe sahip çıkmak fakat taahhütlere aykırı hareket etmek ahde vefa ilkesine aykırı olur.

Netice olarak, Bulgaristan'ın müslüman Türk azınlığı hakkında aldığı tedbirleri tartışmak O'nun iç işlerine müdahale değildir. Yapılan iş O'nun milletlerarası taahhütlerine uymasını istemekten ibarettir.

VII. TÜRK AZINLIĞINA FİİLİ EŞİTLİK SAĞLANMALIDIR

Buraya kadar yaptığımız incelemeyi tamamlamak için şu sorunun cevabını bulmak gerekir: bir Devletin çoğunluğa yaptığı muamelelerin aynısını azınlığa yapması halinde, acaba eşit davrandığı söylenebilir mi? Mesele, bir Devletin bütün özel okulları kaldırarak herkes için çoğunluğun kültürüne, diline göre kurulmuş okulları mecbur etmesi halinde şekil olarak eşit davranmakla beraber, fiilen eşitsizlik yapmış olmaz mı?

Bu soruya cevap vermeden önce, tartışmalara ışık tutacak bir milletlerarası mahkeme kararına^{30a} değinmekte yarar vardır.

29a) *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, ICJ, Reports, 1950, s. 70, 71, 75.*

30) *İnsan hakları ve ana hürriyetlerine ilişkin meselelerin Devletlerin milli yetkisine girmediği hususunda teyiden bkz: Çelik İbid., s. 469. ve dipnot 20 de sayılan eserler.*

30a) *Bkz: Minority Schools in Albania, 1923, PCIJ, Series A/B No. 64.*

Arnavutluk, Milletler Cemiyeti'ne girebilmek için, 1921 de, önce ülkesindeki azınlıkların korunması ile ilgili olarak bir Beyanname imzalamak zorunda kalmıştı. Bu Beyannamenin 5. maddesinin 1. paragrafı şöyleydi:

"İrk, din ve dil azınlıklarına dahil Arnavutluk vatandaşları hukuken ve fiilen diğer Arnavutluk vatandaşlarının sahip olduğu aynı muamele ve güvenliğe sahip olacaklardır. Bilhassa, masrafları kendilerine ait olmak üzere hayrî, dinî içtimâî teşkilatları, okul ve diğer eğitim kuruluşlarını buralarda kendi dinlerini kullanmak ve kendi dinlerinin gereklerini yapmak hakkı ile birlikte, muhafaza etmek, yönetmek ve kontrol etmek veya ileride yenilerini kurmak hususunda eşit hakka sahiptirler"

Arnavutluk, 1933 de Anayasasını değiştirdi ve bütün özel okulları kaldırdı. Bu arada azınlık okulları da özel okulları sınıfına girdiği için, onlar da kaldırıldı.

Bu ülkede bulunan Yunan azınlığı adına Milletler Cemiyeti'ne başvurularak Arnavutluğun imzaladığı ve metnini yukarıda verdiğimiz Beyannamenin 5. maddesini ihlâl ettiği ileri sürüldü. Arnavutluk ise, aldığı tedbirlerin hem çoğunluğu hem de azınlığı aynı şekilde etkilediğini; bu sebeple de bir kere Arnavutluk vatandaşlarının özel okul hakları kalkınca, vatandaşlar arasında eşit muamele gereği, azınlıklar için de özel okul hakkı kalkacağını; aksi halde, azınlıklar lehine bir imtiyaz yaratılmış olacağını, ileri sürdü.

Milletler Cemiyeti, meseleyi Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'na havale ederek iştişârî görüş istedi.

Divan, Polonya'daki Alman Göçmenleri Davasında söylediği şu sözlerini hatırlattı:

Kanunun deyişiyle, ayırım yapmama mânâsında aşikar eşitlik kadar fiili eşitlik de olmalıdır.

Daha sonra Divan şöyle devam etti:

Hukukî eşitlik herhangi bir ayırımı önler. Oysa, fiili eşitlik değişik durumlar arasında bir denge kuran bir sonuç sağlanması için farklı muamele zarureti kapsayabilir.

Durumları ve ihtiyaçları çoğunluktan farklı olan azınlığa yapılan eşit muamelenin fiilen eşitsizliğe yol açtığı durumları tahayyül etmek kolaydır. Böyle bir muamele 5. maddede aykırıdır.

Bulgaristan, çoğunluğun kültür değerlerine göre hazırlanıp uygulamaya konulan tedbirleri, herkese aynı muameleyi yapıyorum diyerek, Türk azınlığa da uygulayamaz. Çünkü böyle bir şey azınlığın tasfiyesi olur.

Sonuç

1. Bulgaristan'ın isim değiştirme kampanyası Türk-müslüman azınlığının benliğine son verme, onu tasfiye etme ameliyesidir.

2. Bu ameliye Bulgaristan'ın imzaladığı iki taraflı ve çok taraflı milletlerarası andlaşmalar **sonucu varlığını ve niteliklerini tanıdığı Türk azınlığının** milletlerarası hukuktan doğan haklarının bir ihlalidir. Bulgaristan Türk azınlığa milletlerarası hukuka göre muamele etmek mecburiyetindedir. Bulgaristan'ın zorla isim değiştirme operasyonu ahdî yükümlülüklerinin yanısıra milletlerarası teamül hukukuna da aykırıdır. Bu eylemler birçok haliyle milletlerarası suç durumundadır.

3. Bulgaristan'dan hukuka aykırı hareketlerinden vazgeçmesini istemek, O'nun iç işlerine müdahale değildir. Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türklerle münasebeti başından beri milletlerarası belgelere dayanmaktadır. Bulgaristan'ın Türklere yaptığı muamele münhasıran O'nun millî yetkisine girmez.

4. Bulgaristan azınlık olarak yanımsız bulunduğu Türklere azınlık haklarını tanımalıdır. Bulgar çoğunluğun değerlerini empoze ederek şekli eşitlik adı altında Türklerin tasfiyesi yoluna gidemez.

31) Bu maddenin Neuilly Andlaşması'nın 54. maddesi ile aynılığına dikkat ediniz.